

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО

В статті висвітлено проблему оволодіння іноземними мовами студентами немовних спеціальностей. Показано значення навчання іноземної мови, викладено думки сучасних учених стосовно стратегії та змісту навчання, пріоритетних характеристик комунікативно-діяльній, особистісноорієнтованої та культурологічної парадигми сучасної іноземної освіти. Розглянуто питання про співвідношення мови і культури, що дозволило виявити ряд культуроорієнтованих підходів (лінгвокраїнознавчий, соціокультурний етнографічний, лінгвокультурологічний та міжкультурний) до навчання іноземних мов і визначено їх значущість для умов навчання в педагогічному ЗВО.

Ключові слова: іноземні мови, культуроорієнтовані підходи, комунікативна компетенція, немовні спеціальності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Стрімке входження України в єдиний освітній простір в процесі загальноєвропейської інтеграції, підписання Болонської декларації, зумовлюють народження якісно іншої освітньої ситуації у зв'язку з об'єктивною потребою суспільства у фахівців зі знанням іноземної мови (ІМ) у функціональних (професійно значущих) цілях, що використовують мову як засіб комунікації з колегами-представниками різних культур і народів. Для задоволення цієї нагальної потреби українського суспільства у немовних ЗВО стали перебудовувати методiku викладання іноземних мов, взявши за основу тезу про те, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемам вивчення іноземної мови на не філологічних спеціальностях та розробленню методик присвячена низка досліджень вітчизняних учених: Г. П. Савченко, Л. Б. Котлярова для юридичних спеціальностей Є. В. Мірошніченко, Л. Ф. Манякіна та інші для економічних спеціальностей, перекладом технічних термінів та специфікою спілкування фахівців технічного напрямку О. Б. Тарнопольський, І. М. Гришина, Г. О. Ємельянова, військовослужбовців – І. С. Онисіна, І. Н. Угрюмова, Р. Г. Зайцева.

Метою написання даної статті є визначення значущості культуроорієнтованих підходів до вивчення іноземних мов у педагогічних ЗВО.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасні соціально-культурні тенденції розвитку суспільства ставлять нові вимоги до змісту вищої освіти:

1. Гуманізація освіти. Вона спрямована на подолання протиріч між вузькопрофесійною та загальнокультурною підготовкою студентів на основі знань про людину і людську діяльність.
2. Формування у майбутніх спеціалістів умінь організаторської та управлінської діяльності – навчання студентів методом роботи з людьми, вмінню позитивно впливати на них і будувати відносини з ними.
3. Формування творчого мислення та інтелектуальних здібностей спеціалістів, вмінню вчитися.

Важливим є володіння універсальними для всіх мов і культур еталонними стандартами, фактами; урахування специфічного, індивідуального, автентичність сприймання засвоєння інформації; її культурна і когнітивна ідентифікація; збіг в ціннісних орієнтаціях і судженнях. В процесі оволодіння іноземною мовою відбувається когнітивний розвиток особистості суб'єкта навчання. Парадигма його розумових дій повинна бути включена в процес пізнання нової цивілізації, культури, які відрізняються багатьма параметрами, категоріями, рівнем абстрагування, обсягом понять[4]. Оволодіння іноземними мовами – тривалий процес, важлива передумова особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Ефективна іноземна підготовка майбутніх фахівців вимагає якісно нових підходів до змістової та організаційно-методичної сторін лінгводидактичної діяльності. При цьому не викликає сумніву, що основним, методичним принципом навчання іноземної мови має залишатися принцип комунікативності. Даний підхід особливо актуальний у підготовці спеціалістів для туристичної галузі, оскільки він полягає у створенні таких ситуацій, що є максимально наближеними до особливостей реального процесу комунікації.

Завдяки дослідженням у галузі соціолінгвістики та соціальної психології стало очевидним, що для повноцінного спілкування іноземною мовою необхідним є не тільки вміння володіти мовним матеріалом, але й знати специфічні поняття, властиві тій чи іншій людській спільності, володіти позамовними знаннями, пов'язаними з культурою та звичаями цієї спільності людей. Незнання цього позамовного матеріалу є перешкодою в процесі спілкування і викликає нерозуміння через часткову розбіжність між комунікативно-мовними спільнотами в наборі знань про світ. Саме тому включення в програму навчання іноземних мов культурологічних відомостей пов'язано не з прагненням надати навчальному процесу цікавості, а з внутрішньою необхідністю самого процесу навчання.

Відзначимо, що проблема інтеграції компонентів культури у навчання іноземної мови, в тому числі в умовах підготовки нефілологів, давно привертає до себе увагу вчених. Історичний ракурс розгляду даного питання дозволяє встановити, що спроби в дослідженні лінгводидактичної ролі культури робилися представниками різних методичних напрямків. Глобальні трансформації, шовідбуваються в світі з кінця 90-х рр. XX століття, сприяли виробленню та становленню нової парадигми освіти, націленої на формування не «людини заради виробництва», а «людини серед людей», тобто особистості, яка зможе безболісно функціонувати в полікультурному світі. Це, в свою чергу, може бути досягнуто за умови посилення соціально-гуманітарної, ціннісної орієнтованості освіти за рахунок розширення соціокультурного контексту. Ідеї, які зародилися в той період, отримали бурхливий розвиток в наступні роки, цей процес триває і понині, входячи в стадійного остаточного методологічного обґрунтування. Саме питання про взаємодію і взаємовплив мови та культури став ключовим в переосмисленні підходів до навчання іноземних мов взагалі і навчання її у педагогічному ЗВО зокрема. Таким чином, очевидно, що ідея інтеграції компонентів культури у мовну освіту нефілологів – це ідея сучасна, підготовлена довгим ходом історичного і діалектичного становлення методичних та лінгводидактичних ідей, теорій і концепцій. Розгляд у лінгводидактичному ракурсі актуального стану питання про співвідношення мови і культури дозволило виявити ряд культууроорієнтованих підходів (лінгвокраїнознавчий, соціокультурний етнографічний, лінгвокультурологічний та міжкультурний) до навчання іноземних мов і визначити їх значущість для умов навчання в педагогічному ЗВО [2].

Лінгвокраїнознавчий підхід з'явився першою спробою інтегрованого вивчення мови і культури у вітчизняній методиці. Основоположниками даного підходу Е.М. Верещагіним і В.Г. Костомаровим була розвинена і обґрунтована думка про необхідність одночасного вивчення національної культури народу і його мови. Предметом лінгвокраїнознавства стало вивчення мови з метою виявлення в ньому національно-культурної специфіки. У контексті цього підходу основним джерелом лінгвокраїнознавчої інформації був лексичний склад слова. У зв'язку з цим основна увага дослідників була приділена вивченню еквівалентних і безеквівалентних лексичних понять, фонової лексики, термінологічної лексики, фразеологізмів.

Детальний аналіз, проведений з метою виявлення можливості використання даного підходу в педагогічному ЗВО, свідчить про повну відсутність робіт, присвячених застосуванню цього підходу при навчанні студентів немовних спеціальностей. Це пов'язано з тим, що, по-перше, курс навчання у немовному виші носить суто професійно спрямований характер, тому неможливо використовувати на заняттях з іноземної мови досить великий обсяг матеріалу лінгвокраїнознавчого характеру. По-друге, мала кількість годин, що відводиться на вивчення іноземної мови, навряд чи дозволить вирішувати ці завдання, навіть якщо б вони були поставлені. Це дає підставу стверджувати, що лінгвокраїнознавчий підхід переважно використовується для підготовки філологів, лінгвістів-викладачів, педагогів [3].

Наступний підхід – лінгвокультурологічний (В.Н. Телія, В.В. Воробйов, В.П. Фурманова, В.А. Маслова, Ю.С. Степанов, Н.Д. Аругюнова, В.В. Червоних) – з'явився з розвитком і становленням такої науки, як лінгвокультурологія. Цей підхід при навчанні мови дає можливість інтерпретувати мовну семантику як результат культурного досвіду, тобто «Бачити мовну одиницю в якості не тільки репрезентанта конкретного мовного рівня, що володіє характерними граматичними ознаками, але й одиниці культурної пам'яті народу» [4: 36]. Що стосується навчання іноземної мови студентів-нефілологів, то робіт, які передбачають використання лінгвокультурологічного підходу, виявлено не було. Це наводить на думку про проблемність і складність використання цього підходу в таких освітніх умовах, оскільки лінгвокультурологічний підхід передбачає досить глибокі знання іноземної мови для дослідження проявів культури народу в цій мові. Основоположниками етнографічного підходу (М. ВугамандV. Esarte-Sames, М. ВугамандG. Zarate, М. Вугам, Ch. Kramsh) була висловлена думка про те, що навчання мови та культурі повинно приводити не просто до оволодіння якимись фоновими знаннями, а до розвитку у студентів здатності адаптуватися до нових мовних ситуацій. Як зазначає М. Байрам, при навчанні іноземних мов особливу увагу потрібно приділяти «підготовці студента до непередбаченого, замість тренування передбачуваного» [8]. В рамках цього підходу головним є вміння зрозуміти чужу поведінку і взаємодіяти з представниками іншої культури, що володіють іншим набором цінностей. Самостійне дослідження і інтерпретація «чужої» культури дозволяють міркувати про свою культуру, оцінювати її, сприймати і розуміти її з точки зору стороннього спостерігача.

Незважаючи на визнання значущості етнографічного підходу за кордоном, у вітчизняній методичній науці цей підхід досліджується досить мало. Це пов'язано з низкою об'єктивних причин. До них, зокрема, можна віднести відсутність умов «залученого» спостереження, а також незнання студентами різних методів етнографічного дослідження. При соціокультурному підході пріоритетне становище набуває орієнтація на навчання в контексті діалогу культур, що припускає створення дидактико-методичних умов для порівняльного гуманістично-орієнтованого паралельного вивчення іншомовної та рідної культур при формуванні комунікативних умінь міжкультурного спілкування, при чому методичної доміантою має бути орієнтація на формування учнів як учасників діалогу культур» [7:166]. В основі міжкультурного підходу лежить ідея про необхідність підготовки студентів, які вивчають іноземні мови, до ефективного здійснення міжкультурної комунікації[1].

У методичній науці існують численні праці зарубіжних дослідників, в яких розробляються ідеї міжкультурного навчання (E. Kwakernaak, G. Heinrici, HJKrumm, D. Roesler, J. House, F. Schmoee, E. Oksaar

та ін), а також робіт вітчизняних дослідників, присвячені питанням навчання іноземних мов в рамках міжкультурного підходу в мовному (І.І. Халєєва, В.П. Фурманова, Н.В. Філіпова, Л. А. Гусейнова, І.В. Третьякова, Чень Шуан) і немовному (Г.В. Єлізарова, О.В. Сиром'ясов, М.Г. Євдокимова, І.Л. Плужник) ВНЗ. Аналіз виявленої літератури дозволяє дійти висновку про те, що саме міжкультурний підхід є найбільш прийнятним для навчання іноземній мові студентів-нефілологів. Це обумовлено тим, що вузівський курс, як зазначалося вище, носить професійно-орієнтований характер, тому «його завдання повинні переважно визначатися особливостями мовно-комунікативної діяльності в ситуаціях ділової міжкультурної взаємодії. Стосовно ділової культури необхідно враховувати міжкультурні відмінності, спільні риси культур для вибору стилю, стратегій і тактик комунікації в крос культурних ділових ситуаціях» [5:96], і готувати до цього майбутніх професіоналів.

Міжкультурний підхід до навчання дає можливість адекватно сприймати іншомовні поняття та вживати їх у різноманітних соціально-зумовлених ситуаціях. Серед низки іншомовних компетенцій фахівців галузі туризму чільне місце займає лексична компетенція як невід'ємний компонент компетенції лінгвістичної. Формування компетентності, тобто здатності застосовувати знання та вміння в реальній життєвій ситуації, є однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у ЗВО полягає в набутті та розвитку у студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначають його успішну адаптацію в суспільстві. Формування мовленнєвих і комунікативних компетенцій відбувається шляхом:

1. поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему іноземної мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науковій та офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;

2. розвитку вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, у тому числі й з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів;

3. оволодіння вмінням сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища й факти, коментувати їх, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності ситуації спілкування;

4. формування дослідницької компетенції, удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи з науковим текстом, різноманітними джерелами наукової інформації, зокрема електронної, розвиток умінь інформаційної переробки тексту, пошук інноваційних технологій. На основі комунікативних умінь і навичок встановлюється комунікативна компетентність як здатність користуватися мовою залежно від ситуації. Сьгодні актуальною є розробка нової моделі гуманітарної освіти, формування мотивації навчання дає можливість впливати на оцінку структур навчання, які пропонуються студенту; на визначення проміжної і кінцевої мети; на побудову педагогічного процесу, який відповідає інтересам, цілям, потребам студентів. Для цього в процесі вивчення іноземної мови приділяється увага комунікативній функції студентів, а також пізнавальній - в такому обсязі і співвідношенні, які були б необхідними і доцільними з точки зору кінцевих цілей навчання студентів вузу. При цьому, головними завданнями вищої освіти в сфері вивчення іноземних мов є: - забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки студентів; - здобування знань і навичок володіння іноземною мовою студентами різних освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей; - удосконалення наукової і професійної підготовки. Успішне вирішення цих завдань в значній мірі залежить від того, як швидко та інтенсивно відбудуться процеси адаптації студентів до навчального процесу[4].

Таким чином, здатність аналізувати і порівнювати особливості носіїв різних культур, як домінанта міжкультурного підходу, стає особливо значущою при підготовці сучасного фахівця-нефілолога. Немає потреби нескінченно розширювати культурологічний лексикон і тезаурус студентів. Можна обмежити сфери діалогу культур тільки середовищем міжкультурної професійної взаємодії, і в рамках цієї обмеженої сфери виробляти міжкультурний аналіз. Технології та методики міжкультурного підходу досить прості і вони можуть бути підвладні студентам немовних спеціальностей.

В процесі навчання звертаємо увагу на створення умов самореалізації та самоствердження особистості, розвитку її вподобань та формуванню гуманності в повсякденних відношеннях. Вивчення іноземних мов зорієнтоване на фундаменталізацію підготовки спеціалістів туристського профілю, яка здійснюється у двох взаємопов'язаних напрямках; профілювання фундаментальної підготовки, що передбачає оптимізацію змісту фундаментальних дисциплін з ціннісними орієнтирами дисциплін професійного напрямку; фундаментальність професійного вивчення іноземних мов – підвищення світоглядно-методологічного рівня викладання спеціальних курсів з іноземних мов. Резюмуючи вищезазначене варто підкреслити, що вивчення іноземної мови впливає на формування комунікативної компетенції й тісно пов'язане з реалізацією принципів професійно-орієнтованого підходу до процесу навчання і специфікою викладання іноземної мови з визначеною метою підготовки фахівців різних галузей.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На підставі вищезазначеного матеріалу можна зробити висновок, що стосовно підготовки студентів немовних спеціальностей педагогічного ЗВО доцільно ставити і вирішувати питання про переорієнтацію процесу їхнього мовного навчання з позицій міжкультурного підходу. Мова в цьому випадку стає інструментом діалогу професійних культур і

ефективним знаряддям реалізації всіх професійних комунікативних інтенцій фахівця, пов'язаних із взаємодією з представником іншої культури, країни, іншого соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Биркун Л.В. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови: перекладено і адаптовано– Oxford University Press. – 1998. – 48 с.
2. Бондарева Т.В. Компетентностный подход в обучении иностранного языка / электронный ресурс - [режим доступа] - <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1165>
3. Дудікова Л. Сучасні підходи викладання іноземних мов на не філологічних спеціальностях вищих навчальних закладів / Л. Дудікова // Український науковий журнал «Освіта регіону» № 1, 2013 / электронный ресурс - [режим доступа] - <http://social-science.com.ua/article/1021>
4. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология / В.В. Красных. — М.:Гносис, 2002. — 284 с.
5. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: дисс. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Плужник И. Л. — Тюмень, 2003. — 335 с.
6. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В.В. Сафонова. — Воронеж: Истоки, 1996. — 237 с.
7. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : “Академвидав”, 2004 – 280 с.
8. Byram M. Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching / M. Byram. — Clevedon : Multilingual Meters, Ltd., 1991. — 163 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Byrkun L.V. Komunikatyvni metody ta materialy dlya vykladannya anhliys'koyi movy: perekladeno i adaptovano– Oxford University Press. – 1998. – 48 с.
2. Bondareva T.V. Kompetentnostnyy podkhod v obuchenii inostrannogo yazyka / yelektronniy resurs - [rezhim dostupu] - <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1165>
3. Dudikova L. Suchasni pidkhody vykladannya inozemnykh mov na ne filolohichnykh spetsial'nostyakh vyshchyykh navchal'nykh zakladiv / L. Dudikova // Ukrayins'kyy naukovyy zhurnal «Osvita rehionu» № 1, 2013 / elektronnyy resurs - [rezhim dostupu] - <http://social-science.com.ua/article/1021>
4. Krasnykh V. V. Etnopsikholingvistika i lingvokul'turologiya / V.V. Krasnykh. - M.:Gnosis, 2002. -284 s.
5. Pluzhnik I. L. Formirovaniye mezhkul'turnoy kommunikativnoy kompetentsii studentov gumanitarnogo profilya v protsesse professional'noy podgotovki: diss. d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Pluzhnik I. L. — Tyumen', 2003. — 335 s.
6. Safonova V. V. Izucheniye yazykov mezhdunarodnogo obshcheniya v kontekste dialoga kul'tur i tsivilizatsiy / V.V. Safronova. — Voronezh: Istoki, 1996. — 237 s.
7. Khmil' F.I. Dilove spilkuvannya: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv. — K. : “Akademydav”, 2004 – 280 s.
8. Byram M. Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching / M. Byram. — Clevedon : Multilingual Meters, Ltd., 1991. — 163 p.

Веремюк Л. Л. Современные подходы к изучению иностранного языка в педагогическом ВУЗе

В статье освещена проблема овладения иностранными языками студентами неязыковых специальностей. Показано значение обучения иностранному языку, изложены мнения современных ученых относительно стратегии и содержания обучения, приоритетных характеристик коммуникативно-деятельностной, личностно и культурологической парадигмы современного иноязычного образования. Рассмотрены вопросы о соотношении языка и культуры, что позволило выявить ряд культуроориентированных подходов к обучению иностранным языкам и определено их значение для условий обучения в педагогическом университете.

Ключевые слова: иностранные языки, культуроориентированные подходы, коммуникативная компетенция, неречевые специальности.

Веремюк Л. Л. Современные подходы к изучению иностранного языка в педагогическом ВУЗе

The article deals with the problem of mastering foreign languages by students of nonlinguistic specialties. The modern approaches of teaching foreign languages to nonlinguistic specialties have been investigated. The importance of foreign language teaching is shown. The thoughts of modern scholars regarding the strategy and content of education, the priority characteristics of the communicative-activity, personal-oriented and cultural paradigm of contemporary foreign language education are presented. It is revealed that a number of studies of national scientists is devoted to the problems of studying a foreign language for nonlinguistic specialties and the development of techniques (G. Savchenko, L. Kotliarova (foreign languages study by the future lawyers), Ye. Miroshnichenko L. Maniakina and others (foreign languages study by the future economists), O. Tarnopolsky,

I. Hryshyna, H. Yemelianova (translation of technical terms and specifics of communication of future technicians), I. Onysina, I. Ugriumova, R. Zaitseva (foreign languages study by military men)).

In the course of research and on the basis of the analysis of the works of scientists, it has been established that the study of a foreign language influences the formation of communicative competence and is closely connected with the implementation of the principles of a professional-oriented approach to the learning process and the specifics of teaching a foreign language with the specific purpose of training specialists in different fields. The question of the correlation between language and culture has been considered, which allowed to reveal a number of cultural-oriented approaches (linguistic, sociocultural, ethnocultural, linguocultural and intercultural) to the study of foreign languages and to determine their significance for the conditions of study in the pedagogical establishments of higher education. It has been determined that in the process of mastering a foreign language the acquisition of universal standards and facts is important for all languages and cultures; taking into account the specific, individual things, authenticity of perception of information assimilation; its cultural and cognitive identification; coincidence in value orientations and judgments.

Key words: *foreign languages, cultural-oriented approaches, communicative competence, nonlinguistic specialties.*